

qui curam vendere frumenta tempore opportuno , an-
tequam fame opprimirant pauperes, magnam gratiam
ineunt apud populum, et benedictionem Dei meren-
tur , ut quorum industria et providentia reipublica
consultur. Non enim in summa lucrum , sed in populi
utilitatem recondit annam , quam deponunt ubi
id reipublica necessitas exigat. De doctrina et cibo
animorum intelligi potest, iuxta mysticum sensum:
Qui abscondit talentum , neque pascit gregem sibi
commisum, maledictus est. Sub frumento nomine res
omnes victum et usibus hominum necessarias intelligi-
mus. Et ostendit proverbium, non solum in distributione
bonorum, sed etiam in legitima venditione tem-
pore opportuno misericordie opera fieri , qua sua
mercede non carent.

VERS. 27. — BENE CONSCRUT DILUCULO, QUI QUERIT BONA : QUI AUTEM INVESTIGATOR MALORUM EST, OPPRI-
METUR AB EIS. Hebr. : Qui querit bonum, querit benevolentiam; sed querunt malum venient ei. Ambigua est
prima dictio hujus versiculi apud Hebreos 13:17. Nam
vel manu surgere significat, quam significacionem se-
quitur Chaldeus interpres et D. Hieronymus; vel in-
vestigare, et hanc significacionem secuti sunt Hebrei
omnes quos ego vidi. Septuaginta τετρακοπες τριηδι-
fabricans bona, sive communicias: quod ad sensum
Scriptura spectat haud ita multum refert; nam manu
surgere industria et diligentiam significat. Ex pre-
cedentibus inferre videtur Sapiens hanc clausem:
nam postquam de beneficentia studio multa disseverit,
tandem concludit, a Domino, qui auctor est omnium
bonorum, esse merecord expectandam, non ab ho-
minibus. Nam qui querit bonum, Hebr. : qui querit
benevolentiam, sive voluntatem Domini; si intelligent
omnes, q. d. Sapiens: Quisquis es qui in beneficio
et misericordie operibus es impiger et sollicitus, us-
que adeo ut hoc animo manu surges et somnum execu-
tas, ut omni animo queras bonum aliorum, eadem
opera voluntatem Dei queras, à quo recipies cum
femore labore mercedem. Sum praeterea, ut ex occa-
sione oblatam alè faciant, dannum inferant vicinis, sed
magno studio et velut iuratione quidam (hoc enim
significat vox Hebreos 13:17) malum machinantur et
exigitant. Sed cum hoc sit contra Dei legem et illius
voluntatem quod faciunt, seipso maxime kendunt.
Nam malum quod alii inferre student, recedit in e-
orum capita, sicut inquit David : In verticem ipsius in-
quias ejus descendet, Psal. 7.

VERS. 28. — QUI CONFIDIT IN DIVITIIS SUIS CORRUET,
JUSTUS AUTEM QUASI VIRENS FOLIUM GERMINABIT. Hebr. :
Quasi folium justi germinabunt. Indicat versiculus mala
prosperitate et exigitari potissimum propter divitias,
et divites maximè andere alios injuria afflere, quod
ferè etati sint, et præ se alios contemnunt; quibus
Paulus iubet non subline sapere , neque sperare in in-
certo divitiarum, 1 Timoli. 6; nam quòd alius per su-
perbiā mente ascendunt, eo major erit eorum lapsus. Justi tanquam folium germinabunt. Divitiae sunt
dispensanda per opera justitiae et misericordiae, que

semper virescit ad modum foliorum in arborebus. Tan-
isper enim folium vire dūm fructus in arbore matu-
rescit: ubi nullus est fructus, folia statim deflunt;
q. d. : In opibus vel malè partis aut servitis nullam
spem habere possumus, sed in divitiis per Dei gratiam
in pauperes distributis reposita est merces: illæ semper
virent, et suo tempore fructus datur. Quod dicit tan-
quam folium; vel intelligitur tanquam arbores que sem-
per foliis virecent, vel tanquam folium in arborebus in
quibus fructus pendet, vel denique tanquam folium
quod fructus precedens ad fructus mudiendos a natura
datur. In hominibus justis divitiae sunt tanquam folia,
quibus opera misericordie semper virent. Et hoc est
quod scripsit David, Psal. 1: Et folium ejus non defuet,
sed omnia que faciet prosperabuntur.

VERS. 29. — QUI PERIRRAT DOMUM SUAM POSSIDERIT
VENTUM, ET QUI STULTUS EST SERVITI SAPIENTI. Ut de
divitiae et magis possessionibus non debemus superbi-
re, neque spem collocare in illis, ita prudentiam
quandam et modestiam servare debent li qui familiam
habent; nam aliquæ necessariæ rebus gubernari
non potest; et proinde qui perturbat, aut confundit,
ren domes icam, dūm nullam illius curam gerit, dissipa-
tor omnium et decolor accipit tanquam hardebitio
fure ventum et vanitatem; vel patiùs hereditibus relin-
quet vanitatem, familiam ad inopiam tandem redigens,
ut servire cogantur. Potest enim seruus ad ipsum re-
ferri qui domum erexit; vel ad heredem, quem ad
servitum sui statuta produxit; vel denique seruus
erit stulti, qui domum suam perverterit, dominum mu-
tavit, et sapiens servit. Brevis sensus versiculi est
ex superiori pendens. Ut magna improbatæ est ni-
mum amare divitias, in ipsis spem collocare, ita
mora statuta est rem domesticam dissipare, heredes
fraude.

Vers. 30. — FRUCTUS JUSTI LIGNUM VITÆ, ET
QUI SUSCIPIT ANIMAS SAPIENS EST. Si JUSTUS IN TERRA
RECIPIT, QUANTO MAGIS IMPIES ET PEGGATOR! Chaldeus
paraphrases exponit fructus justi : qui justo datur,
est arbor vite, non quam capiunt alii a justo; cui Septuaginta videntur subscribere : Ex fructu justitiae nas-
citur arbor vite. Contextus Hebrews utramque exposi-
tionem admittit, et alludere videatur ad illud Gen. 3, de ligno vite, à quo iniquus et transgressor primus
homo gustare non meruit: ejus fructus est innoen-
tiae premium et justitia. Quid si fructum justi intel-
ligimus, quem a justo colligere licet, similitudinis
particula subaudienda est; ex justo enim fructum car-
pere licet tanquam ex arbo vite; et huic sensu qua-
drat quod sequitur: Qui suscipit animas (vel qui docet
animas) sapiens est; q. d. : Non solum ex vita et con-
versatione justi colliguntur fructus vite quibus ad vitam
nutrirant homines; sed etiam justus, eruditus et do-
ctus, qui animis ignorantibus docet, sapiens est; vel juxta
aliam interpretationem, qui accipit animas, sive tuc-
tatur animas. Eficas est enim sapientis viri sermo, et
facile eruditæ concione multorum animas literatur.
Ista justitia et sapientia in Christo potissimum intelli-
gitur vita nostra, per quam fructum vite capiunt qui

illius justitiae participes esse merentur. Et hic est jus-
tus, qui et sapiens sive eruditus, multorum animas do-
cuit, sive cepit, juxta diversos interpres. In utroque
sensu reperitur verbum Hebrews 13:17. Accipi, in-
quinum Hebrewi, justus animas a consuetudine et ià hujus
mundi, et trans fert ad vitam cælestem, ut juxta Paul.
Rom. 12: Non sint conformes huius seculi. Sunt de-
mique qui pro capiē possidere intelligent; q. d.: Sa-
piens possidet animas, huc est, seruos et ancillas habet.
Sed huc possession non est fructus ejus, sed fructus ejus
est lignum vite, mors et crux Christi. Ille sensus non
est alienus a loco, eo quid quodammodo pendet ex
priore versiculo, videfacit, statutus erit seruos sapiens.
Sequitur: Si justus in terra recipit; vel, certe justo
in terra rediret. Hujus versio[n]is varia est interpreta-
tio propter ambiguitatem hujus verbi δέων, quod tria
significat, retribuere, perficere, et pacificare, vel pa-
cem habere. Sunt ex Hebrewis qui sequuntur ultimum
significationem, nempe: Justus pacem habebit in terra

CAPUT XII.

1. Qui diligit disciplinam, diligit scientiam; qui au-
tem odit inceprationes, insipientes est.
2. Qui bonus est, hauriet gratiam à Domino; qui
autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.
3. Non roborabit homo ex impietate, et radix ju-
storum non commovebitur.
4. Mulier diligens corona est viro suo : et pu-
tro in ossibus ejus, que confusione res dignas
gerit.
5. Cogitationes justorum iudicia; et consilia impio-
rum fraudulenta.
6. Verba impiorum insidiantur sanguini; os justorum
liberabit eos.
7. Verbe impios, et non erunt; domus autem justo-
rum permanebit.
8. Doctrinæ suæ noscitur vir : qui autem vanus et
excors est, patebit contemplui.
9. Melior est pauper et sufficiens sibi, quam glo-
riosus et indigenus pane.
10. Novit justus iumentorum suorum animas;
viscera autem impiorum crudelias.
11. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus:
qui autem sectatur oculum, stolidissimus est.
- Qui suavis est in vini demonstrationibus, in suis
munitionibus relinquat contumeliam.
12. Desiderium impumum est pessimorum:
ridiculum autem justorum proficit.
13. Proprietate peccata labiorum, ruina proximat
malorum; effugiet autem justus de angustia.
14. De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis;
et iuxta opera manuum suarum retribueretur ei.
15. Via stulti recta in oculis ejus ; qui autem sa-
piens est, audit consilia.
16. Fatus statim indicat iram suam; qui autem
dissimilat injuriam, calidus est.
17. Qui quod novit logitur, index justitiae est; qui
autem mentitur, testis est fraudulentus.

CHAPITRE XII.

1. Celui qui aime la correction, aime la science; mais celui qui hait les réprimandes, est un insensé.
 2. Celui qui est bon prouvera la grace du Seigneur; mais celui qui met sa confiance ses propres pensées, agit en impie.
 3. L'homme ne s'affermira point par l'impiété; mais la racine des justes sera inébranlable.
 4. La femme vigilante et vertueuse est la couronne de son mari; mais celle qui fait des choses dignes de confusion, fera sécher le sien jusqu'au fond des os.
 5. Les pensées des justes sont pleines de justice, et les pensées des méchants sont pleines de malices.
 6. Les paroles des méchants dressent des embûches pour verser le sang , la bouche des justes les délivrera.
 7. Au moindre changement, les méchants tombent et ne sont plus; mais la maison des justes demeura forme.
 8. L'homme sera connu par sa doctrine; mais celui qui y vain, et qui n'a point de sens, tombera dans le mépris.
 9. Le pauvre qui se suffit à lui-même, vaut mieux qu'un homme glorieux qui n'a point de pain.
 10. Le juste se met en peine de la vie des bêtes qui sont à lui, mais les entrailles des méchants sont cruelles.
 11. Celui qui laboure sa terre , sera rassasié de pain; mais celui qui aime à ne rien faire, est très-insensé.
 - (1) Celui qui passe le temps à boire du vin avec plaisir, laissera des marques de sa honte dans ses places fortes.
 12. Le désir de l'impie est de s'appuyer de la force des plus méchants; mais la racine des justes germe de plus en plus.
 13. Le méchant attira sa ruine par les péchés de ses lèvres; mais le juste sera délivré des maux pressants.
 14. L'homme sera rempli de biens selon le fruit de sa bouche, et il lui sera rendu selon les œuvres de ses mains.
 15. La voie de l'insensé est droite à ses yeux; mais celui qui est sage écoute les conseils.
 16. L'insensé découvre d'abord sa colère; mais celui qui dissimule l'injure est un homme habile.
 17. Celui qui mesure ce qu'il suit bien rend un témoignage juste; mais celui qui ment, est un témoin trompeur.
- (1) Ce verset n'est pas dans l'hebreu; il est pris des Septante.

18. Est qui promittit, et quasi gladio pungit consciencie; lingua autem sapientium sanitas est.

19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum; qui autem testis est repentinus, concinuat lingua mendaciam.

20. Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacem inuenit consilia, sequitur eos gaudium.

21. Non contristabit justam, quidquid ei acciderit; impii autem replebuntur malo.

22. Abominationis est Domino labia mendacia; qui autem fideliter agunt, placent ei.

23. Homo versus celo scientiam; et cor insipientium provocat stultitiam.

24. Manus fortium dominabitur; que autem remissa est, tribidis serviet.

25. Miser in corde viri humiliabit illum, et sermone bono letificabitur.

26. Qui negigit dannum propter amicum, justus est; iter autem impiorum decipiet eos.

27. Non inventet fraudulentum lucrum, et substantia hominis erit auri pretium.

28. In semita justitiae vita; iter autem devium ducit ad mortem.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — *Qui diligat disciplinam, diligat scientiam; qui autem oget increpatorem, insipientis est.* Quoniam haec doctrina videatur ad juveniles pecuniariter referenda, tamen ad omnem etatem accommodari potest. Ut enim juvenes qui praeceperuntur disciplinam non ferunt neque manum fratre subdunt, litteras non amant (usque adeo insolentes ut a labore ad otium proclivis est pueritia), ut nisi castigata ad nullam frugem ferre perventi, hanc alter res se habet in Scientiarum scientia et rerum diuinarum cognitione; ab integritate morum (quemadmodum superius diximus) incipendum est. Nam nisi vitam mutaveris et literationis lumen aures precebas, non poteris divina intelligere mysteria. Solus ille qui vitam corrigit, *autem scientiam*, eruditus in S. litteris evadit; qui vero incorrigibilis est, *insipientis* et indocilis habetur in schola sapientia, etiam magis fastu scientiam jacet.

VERS. 2. — *Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino, qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.* Hebr. : *Bonus educit voluntatem a Domino, et virum cogitationum malorum condemnabit.* Audivimus disertiones inter virum doctum et insipientem. Hac clausula ostendit latissimum discrimen inter bonum et malum. Observa, lector, *quod placitum est*, sive voluntatem, posse referri ad bonum, vel ad Dominum; ut sit sensus: *Qui bonus et elemens est educit sicut voluntatem a Domino*, hoc est, impetrabat juxta suam voluntatem. *Quemadmodum ille bonus est et aliorum se accommodat voluntatis, ita quid vult a Domino decipiet*; ut de bono beatus fiat, iuxta finitionem illam: *Bentus est qui habet quicquid vult, et nini male vult; vel voluntas ad Dominum referitur; quid magis arredit; et erit sensus: Bonus est simpliciter ille qui operae profert id quod Domino placet, quod ejus voluntati congruit.*

18. Tali promet qui est percus ensuita, criminis d' une épée, par sa conscience; mais la langue des sages est une source de santé.

19. Le bouche véritable sera toujours fermé; mais le témoin précipité se fait avec peine une langue de mensonge.

20. Ceux qui forment de mauvais dessins, ont la trahison dans le cœur; mais ceux qui n'ont que des conseils de paix, sont dans la joie.

21. Quoi qu'il arrive au juste, il ne s'attristera point, mais les méchants auront le cœur pénétré d'affliction.

22. Les lèvres menteuses sont en abomination au Seigneur; mais ceux qui agissent sincèrement, lui sont agréables.

23. L'homme habile cache sa science; le cœur de l'inseigne se hâte de produire sa folie.

24. La main des hommes forts domine; mais la main relâchée sera assujettie à payer le tribut.

25. La tristesse du cœur humiliera l'homme; mais une bonne parole le réjouira.

26. Celui qui, pour son ami, néglige une partie, est juste; mais la voie des méchants les séduira.

27. Le trompeur ne jouira point d'autrui qu'il cherche; mais les richesses de l'homme juste sont précieuses comme l'or.

28. La vie est dans le sentir de la justice; mais le chemin détourné conduira à la mort.

cent habet expositionem, vel quod radix justorum, hoc est, posteritas, non mutabit neque deficit; vel quod justi tanquam radix non mutantur, ob illas afflictiones improborum; aut falsam doctrinam eorum qui male cogitari. Prior exposito est melius. Videtur præterea metaphora radicis indicare illa duo verba *roboretur* et non *commovebatur* debere referri ad posteritatem impiorum et justorum.

VERS. 4. — *Mulier diligens corona est viro suo* (1); et *PUTREDO IN OSSIBUS EJUS, QUE CONFUSIO NISUS ERAT*. Hebr. : *Mulier fortis corona mariti sui; sed tanquam patredo in ossibus ejus, mulier confundens*. Quia dixit: *Radix justorum non movebitur, hoc est, posteritas, ut expositionis opportunitate uxoris facit mentionem, per quam viri justi liberos bene instruitos reliquit. Possunt interpretari *mulier fortis*, vel *honestas*. Intellegitur studiosa et sedula, que familiam egregie tuetur ad moderationem, quo adulteros et omnes infanum longe aetet ali adiutoris, que redemptam angel, denique que liberos liberat educat, per quos salvabitur, ut inquit Paulus, 1 Tim. 2, si permanescit in fide. Talis mulier est *veluti corona mariti*, hoc est, summo honore et laetitia virum afficit. Contra, *mulier quod confusio affirmat marito*, dum predictis virtutibus contraria vita sectatur, est tanquam patredo in ossibus illius. Cui malo aut nullum cum eum summam difficultatem remedium adhibetur, vel quod summo cruditate et continuo laborat vir illus, tanquam morbo, non qui earnem aut sanguinem exeat, sed ipsa ossa corrodat et linea lignorum. Nescio an illa metaphoram domesticum malum quod patitur maritus ab importunitate et impudente muliere poterit aptius*

(1) Vocat Hebreis mulierem fortissimam et strenuam in actionibus suis, et que mulieris molleste non dissolvitur, *corona et ornamentum mariti*. Per mulierem confusio intelligit, ignoratio in rebus gerendis, et quae non sedulo facti officium suum. Sant qui hic exponunt, quae sciret tarda et segnis est in exercitu domini ministeris.

Mulier strenua corona est mariti sui, id est, ornamentum; extinnum scilicet, idque non vocatur *anathema*, vel *torques*, sed *corona*. Maritus hic vocatur *dominus viriorum*. Vide Gen. 3, 16; Esth. 1, 17, 20, 27, significat *robur* in genere, vel *corporis*, ut alibi, vel animi, ut hoc loco. Coniux honesta et virtuosa, quam descripsit vide Prov. 31, 10, etc. *Sic viri sunt resuunt*, Exod. 18, 21, explicant, qui timent Deum, etc. Et Ruth dicitur *mulieta virtilis, ob pietas sum, Ruth. 3, 11.* (Hebreus.)

*Et, vel sed, vestit patredo in ossibus ejus est ea quae perficit, scilicet maritum suum; vel, mulier confusio digna, nemus adultera, que maritum consumit; quare et erici, confracta, in principice Tamulico, securum in domo quod rebus somnis. Plantus eadem de causa timaces dixit meritorum. *Patredens*, id est, paleida, segnis, et parva frugi; ignorans in rebus gerendis; que proxima marito affert sua lascivia, insuetitia, levitate, etc., que turpibus est moribus. *Quasi patredo*, quia damnum viro affert irreparabile, et molestiam ineluctabilem; ut morbos in ossibus difficulter curatur. *Domina affert accusationem et iniuriam*; alius initia facilius exteriores, tum internas corporis animique vires ita angoribus, ob pulicam infamiam et domesticam procastinatem, ossa desiccatur, unde patredo et mors sequuntur. (Synopsis.)*

exprimere. Si per mulierem fortis Ecclesiam, que usque ad mortem resistit violatoribus et corruptoribus religionis, intelligamus, qua sit corona sponsi Christi, sensu erit mysticus.

VERS. 5. — *COGITATIONES JUSTORUM JUDICIA, ET CONSILIA IMPORUM FRAUDELENTIA.* Latissimum disserimen inter justum et iniquum; quorum illa studium impedit et sollicitus est non de privato suo commendatio, sed de alienis; ne quis injuriam patiatur, ut unusquisque quod sum possidat, ut tranquillam vitam degant homines, sine fraude, sine litore, cum pace et amicitia. O felix conscientia que huiusmodi cogitationibus vacat! Contra, improbi tantum abest ut cuiusque prodesse velint ut illuc omnia consilia conferant, studium et industrium referant, quod per dolos circumvenient quos violentia et viribus superare non possunt. *Sunt qui sensum magis contrahunt, ut ostendat versiculos quid justus cogitat de improbis, et contra quod improbi de justis; q. d.* Totum studium et cogitationes justorum circa improbos non alio spectant nisi ut ad *judicium* et *equitatem* revocentur, et ut de sinant esse iniqui; ob quam piam memorem illi malam gratiam referunt, cogitantes per fraudem justos optime, quando justi non possunt, ut liberos iniqui agant, sublatis videlicet justis, qui *judicium* querunt inter virum et virum. Quia *fraudulenta fuerint olim Iudeorum consilia contra Christum et Apostolos, infidelium quoque et tyrannorum contra Christianos justos in Christo, si quis ignorat, ex historiis licet intelligere. Quantas vero fraudes et dolos consilii suis machinant heretici contra Ecclesiam Christi, quae justorum congregatio est, heu! quotidiana et nimis certa dicimus experientiam.*

VERS. 6. — *VERA INIQUORUM INSIDIANTE SANGUINI* (1); *ET OS RECTOREM ERIPIT EOS* (2). Neque fraude

(1) Coheret hæc sententia præcedenti; estque gradatio, q. d.: Impi non solum sedent, prius fraudare huius, sed et spoliare viri: tum ut facilius bona eorum occupent, tum quia oderunt eos coramque pietatem et virtutem, que quasi suæ in oculis ipsorum impianitatem assiduo pungit, cruciat et flagellat. Sic Iezus per dolos testes sustulit Naboth, ut ejus vineam occuparet, 5 Reg. 21. (Corin. à Lap.)

(2) Quos? eos scilicet, quorum sanguini insidiantur impii; sicut Daniel liberavit Susannam, et carnis vita insidiantibus senes incepit; Daniel. 13, ita i. graues, Bayrus et Cajetanus. Porro Iustus extendit tum ad impios, q. d.: Impi cupunt alios perdere; et tunc animi tamen quia impios satagunt savare. Nobis Salazar ad solos impios referit, q. d.: Justi non refutari per partem, sed eos ipsos a quibus fraudulentis accusationibus damnantur, eos, inquit, ipsi testimonio absolvunt. Virtus enim non modo seipsum, sed et alios quoslibet tuerit et salvat. *Famvero virus eorum est virinus, ut non modo seipsum defendat, sed alios propugnat, openique opere defensus ferat*, inquit auctor Catene Graecæ. Tanta et tam ampla est justorum charitas, ut omnes etiam inimicos brachialis amoris complectantur, ac vineat in bono malum, ex amicis faciat amicos, juxta illud: *Iuniores aequaliter ac amicos* inuidos.

Denique Decretum 5, q. 5, c. fin., per os justum accepit os iudicis impios castigantis; itaque eos ab impietate liberanti. Aliud est, aliud ex charitate; et cum criminis defere, ut quos secretæ damnatione

solum et dolo consilium inuenit improbi adversarij iustos et probos, sed capto consilio de sustollendis illis conferunt, aut esse mundi cohortantur ut ponant insidias et interficiant illos. Aut falsa testimonia intelliguntur per verba; aut absolutè intelligimus verba pro rebus; q. d.: *Insidii sanguini* (sive habet contextus Hebreus) sunt res *peccatorum*. Alter: Iniquitate et iniquitas multa in bona fortunæ committuntur, sed qui *contra sanguinem insidias machinantur*, sunt impi; per verba impiorum, vel iuxta verba impiorum faciunt. Prior exposito magis placet, quia cum se-quentibus magis consentit, nempe: *Os rectorum eripiet eos, justos superbo, quorum sanguini in idoneum improbi; vel, os rectorum eripiet spiritos, dum se coram Iudice tuerint et innocentes ostendunt contra improborum insidias; nam melior erit causa rectorum quin iniquorum coram probo et iusto Iudice. Quid si non possunt tueri recti, neque a fraude aut insidiis malorum liberare proprio ore, at coram aperte Iudice sensur causâ cadunt improbi. Unde sequitur :*

VERS. 7. — VERTE IMPIOS, ET NON ERUNT; DOMUS
AUTEM JUSTORUM PERMANENT (1). Juxta phrasim Hebre-
braicam lingue necessario subtiliterum aliquid ad in-
tegritatem sensus; nam in Hebreo legitur *verte*; et
aut subtiliterum: *Dens vult vertere improbos ab hac
vita, vel vestere eos ne amplius insidentur sanguini;* et
non erunt amplius, aliqui sup, qui insidentur sanguini.
Aut infinitus modus pro imperativo ponitur, quod
frequens est in Scriptis; q. d.: *O Deus, verte impro-
bos, ut non sint; vel designe: Tu quisque ex qui agri-
fers hanc impborum importunitatem, verte facie-
tum, et absconde oculos. Nam statim non erunt impi,*

corrigere non possumus, convictos iudicis sententia
corripiat; atque aliud insidiando falsa obiecero, vel
insidiando vera factio exhiboprobre. Illud vero char-
tatis, hoc autem impietatis est officium. Unde in
Proverbiorum dictum: *Verba impiorum insidiatorum son-*
gunt; et iustorum liberabit eos. (Corn. a Lap.)

(Trium)
 Subvertendo, scilicet subvertentur impii, ut prostrantur. Verbum fidium est subdolum, ut est infinitius pro verbo linea pennis, ut sepe, velut in re-
 men. 31, 2. Iarchi sic interpretatur: *Tanquam si be-
 sime momentaneò subvertuntur*. Quod comprobavit Ei-
 chel, collata nostra lequeudi formula ad subitam con-
 mutationem significat enim. *Uti non sint amplius;* sub-
 verti video impio; ita ut repeatere esse desinat. Chal-
 deus: *Subvertitur impii, ne reperimus*, ut Psal.
 59, 4. Graecus Alexandrinus: *Quocumque se veteri
 impiose exorsit;* Sed domus iustorum stabit incon-
 cussa. Ceterum tres hosce versus 5, 6, 7. Aben Ezra
 jugit hunc sensu: *Cogitum quidem justi nihil quod
 iustum non sit; verum impii consilium inuenit, ut eos
 fraudent, et cum non possint, coram ipsis misericordia
 ei de hoc sermonis inter se seruit; verum omni recto-
 rum eis liberata sequi, qui insidias delegant, quis justi-
 tiam strahunt; aliae ita Deus impios tandem eveni-
 tur, persistante justorum domo. Sed dicitio similem ar-
 ectione conjunctamente sententiari seruam sicut repre-
 arbitri. Sepe vero in hoc libro singulare sententiae ejusdem
 arbitri, vel eodem specie conjugantur.*

Septuaginta quoque clausulam hanc absolutè intellectam habet: Ubiunque veritas impius, deus, de meditator; q. d.: Levissime et minimo negotio perit, ut expositum. Sed dominus justorum, hoc est, familia nostra remanebunt; quis dicat: Habet iustitia suum preimum, non solim in futuro, sed in hac vita quoque, dum in longam seriem propagatur illius famula. Erit aliis sensu subaudiendo si velis, vel conoris, converte improbas ab improbitate sua, non erunt conversi vel non permanebut, sed statim redirent ad pristinam malam; sed iusti sunt stabiles, et permaneant in iustitia q. d.: Ex fine et perseverantia perpendimus bonas et malas, non ex conversione instabili. Sensus iste non est alienus a loco, neque mihi dispicit.

VERS. 9. — DOCTRINA SUA NOSCITUR VIR, QUI AUTEM
VANUS ET EXCORS EST, PATEFT CLEMENTIUM. MELIOR EST
PAUPER ET SUFFICIENS SIBI (1), QM GLORIOSUS (2) ET IN
DIGENS PANE. Hebre. : Propter intellectum suum laudabilis
vir, sed obliquus (e peruerso) corde, erit igno-
nitus. Melior est contemptus qui famulat huius, qm
jactus se cum iniopia pants. Coherens hi dui versicali
indicantes veram et solitam laudem pendere ex dubitate
anime, non in jactantia et ostentatione boni que
non habes. נָכַר יְהוָה expenit vel, ob doctrinam
(Hebr נָכַר intellectus aut prudenter) lana dignatur
habetur unusquisque; vel secundum intellectum summa-
tum secundum mensuram intellectus; hoc est: Pro ratione
verborum vel operum quibus suam quisque ostendit
intelligentiam, laudari solet; non qua dicta se est
prudentem, sed juxta mensuram intelligentis sui. In
lume sensuum exprimit Septuaginta, os prudentis lau-
datur *in vivo*: non qui occupat prudentiam, sed qui de
cita concione ostendit se habere intellectum verum con-
testum, laudatur ab unoquoque viro. Contr. 1. 10. 11.
vanus et excors, sic interpres secentus Septuaginta ven-
tentes απολέπει, Hebr. נָכַר obliquus corde, qui vi-
delicit jactat sapientiam quam non habet, qui falsa
et perversa doctrinam in corde versans, non soluit
laudem amittit prudentiam, sed etiam contemptus crimi-
tatio magis quando voluit intelligentiam ostentare.

quam non habuit. Contra Sapientiam de clausis
quaciatem et temeritatem eorum qui docere volunt
antequam discant, nescientes, iuxta Paulum 1 Tim. 1.
neque quod loquuntur, neque de quibus affirmant, quorum
hodiè, propter dolor! magnus est numerus. Sequitur
versiculus simili compendio stultitiam eorum courage
qui re familiari neglecta et honestis laboribus vacant,
recensantes, nobilitatem generis et stemmatibus majorum
sibi placentes, ad summam inopiam deviciunt. Illi
longe sapientiores sunt qui humiles apud semetipsos
et contempti esse malunt, scientes se esse natos a
laborore, sedulò domesticis rebus vacant, et sum-

diligentia atque industria non solum inopiam fugient, sed etiam ipsi seruos et ancillas possidere mercantur quibus imperent. Et sic Chaldeus: *Melior contemptus, et seruus est illi.* Non igitur iactantia et otio, sed humilitate et industria ad solidum laudem parvenire solent homines. Alter: *Melior est pauper et sufficiens sibi.* Hebr: *Melior est contemptus et servus sibi, consentientibus Septuaginta, Κρέπων ἀριστὴν τοῦ βασιλεύοντος ταῦτα.* Ibla verba *servus* sub intelliguntur ut Septuaginta vertunt, ad hunc modum: *Melior est qui in oculis suis et sua opinione vili et humili sibi ipsi inservit, neque labores necessarios reuersat qualilibet abjectos; is, inquit, melior est et majore labore dignus quam qui, dum magni seipsum facit, artes exercere aut agriculturam recusans, ad summam inopiam redactus quotidiano victu destitutus.* Breviter: *Sedna humilitas commendatur, otiosa iactantia datur.*

V E R S . — N O V I T J U S T U S J U M E N T O R U M S C O R U M A N I M A S , V I S C E R A U T O M A P I M P O R U M C R U D E L I A (1) . H e b r . : S e d m i s e r i c o r d i a i n p i o r u m c r u d e l e s . C o m m e n d a t u m a s i m i s e r i c o r d i a e a n d i a l i s t r a t u m q u a n t o h o m i n i b u s d e b e n t h o m i n e s n a t u r e l e g i b u s . E t i n h o m i n i b u s p r o b u s e t j u s t u s t a n t e s t a n t e l a t e p a t u m o d u m n e s c i a t ; t a n t u p l e n i t u d i n e s d i f f u n d i t u m p e r s o n a r u m r e s e c t a m n o n h a b e a t , n u l l a m v i c i s i s t u m e x p e c t a , n e t r e c u s a t c o n f e r e b e n e f i c i a v e l i n e o s q u i q u i d s i t a c c e p e r e b e n e f i c i u m i g n o r a n t . S e d u t P a t e r c e l e s t i s s u p e r b o n o s e t m a l o s s o l e m o r i i f a c i , M a t h . 5 : i u s t i i n h o m i n e s w e l b r u t i a n i m a l i b u s m a g i s i g r a t o s b o n u s c o n f e r n o n r o g a i , s e d e g e n t i u m n e c e s s i t a t e p r a e v e n i e n t : u t s o l e n t i n q u i j u m e n t a e b r u t a a n i m a l i a g o b i u r n e , n i m i r u m n o s s t e m p o r a q u a n d o o p p o r t u n u m f a c i t p r o b r e p a l u b r u m , a q u a t u m d u c e . Q u o d i n p a b l o a r i a m t a n t o s o l l i c i t u s f a c i t j u s t u s e t p i u s p a s t o r , q u o d h i n u s m a j u s p e r c u l u m e n i e a t . V i s c e r a i n p i o r u m c r e d e l i a , i n S e p t u a g i n a . V i s c e r a a u t o m a p i m p o r u b e a q u e m i s e r i c o r d i a ; s i v e , u t e s t i n H e b r o : M i s e r i c o r d i a i n p i o r u m c r u d e l e s . I m p r o b i q u a n t o l o g i s s i m a e b a t l a c e l a r i s s i m a v i r t u e a b s o l u t a , n e q u e u l l a u m i s e r i c o r d i a n t e l e c m o s y a n p r a e s t a n t e g e n i t u s n i x e r i b u s p u s c u m i m p r o b i t u s e t c r u d e l i t u r a p e r u n t ; u t c r i d a l i s p o t i s q u a m m i s e r i c o r d i a d i c i p o s s i t . V e l s i m p l i c i t e r : C r u d e l e s o m n i o s u n t i m p r o b i e t m i s e r i c o r d i a n u l l a m o s t e n d a n t . A l i t e r : I m p r o b i n u l l a m i s e r i c o r d i a a s s e q u u n t ,

(1) *Le juste* est tendre jusqu'envers les bêtes; mais d'une tendresse qui est conduite par la justice et par la raison, sans qu'elle dégénère dans cette passion extravagante de quelques-uns qui font leur idole d'une bête qui leur plait, et qui ont pour elle des soins et des complaisances qu'ils n'auraient pas pour ceux qui leur devraient être les plus chers.

Les entrailles des méchants sont cruelles. Saint Paul veut que les chrétiens, et que les pasteurs plus que les autres, aient des entrailles de miséricorde. Mais les entrailles des méchants sont cruelles. Tous mauvais pasteurs sont importants pour l'enseignement qu'ils délivrent. — Selon saint Paul : « ce n'est pas la force et une tendresse de moeux ; ils ont pour leurs entrailles la dureté de fer ; car , ou ils laissent pourries les âmes, sans se mettre en peine de les nourrir ; ou ils présentent du poison, au lieu de lait , et des pierres , au lieu de pain .

quia nullam facere conseruerunt, ut passim acceptatur; *Misericordia* que fuit improba. *Justitia* sine misericordia erit illi qui non fecit misericordiam, *Jac.* 9. Eius juxta hunc sensum oportenter supponi in priore clausum est: *Justus qui promptus est ut faciat misericordiam omnibus autem quoniam petent venient, suppone misericordiam consequetur; improbi vero pro misericordia crudele super plenum debet exspectare.* Possumus denique per instrumenta domesticos, subditos, et gregem commissari intelligere; quos clementia et benignitate, non austeritate neque violentia tractare monentur hi qui prae sunt in sollicitudine, *Rom.* 12. *Anima junienti* est anima sensitiva, cuius necessitatibus succurrendum est; improbi nimis licetatia laxantes fructu appetivi, et sibi indulgendo, in sentimis crudelibus sunt.

VERS. 11. — QUI OPERATUR TERRAM SUAM, SATIABIT PANDUS; QUI AUTEM SECTATOR OTIUM, STULTISSIMUS EST.
Hebr.: Sed qui insequuntur inanitatem, deficit corde. Inter omnes artes quas vel animal cuiusvel necessariis exercitent homines, merito agricultura primum locum obtinet, ut cuius beneficio non solum sibi ipsi sufficiet homo, sed plurimam utilitatem in egentes conseruat peste. Potest per paucum hujus vita: necessaria intelligentia, iuxta Evangelicam Orationem, Matth. 6: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Qui vana insequitur, vel inanitatem. Septuaginta, et in duas partes, quibus et ab Hebreo non tam sensu quam verbo diuersum veritatem Hieronymus: Qui sequitur otium, ut si minores vel ad studia hominum referri potest, ut si sensus: Qui curiosas insequuntur artes, vel carum magistros, qui majori compendio et minore sudore non solus victum sibi parat, sed opes et delicias, oti et aliorum vitiorum familes, ut panem sibi acquirat, et ventram implectat, corde et prudenter caret. Alter: Qui sequitur vacas et otiosos, hoc est, eos qui nullam honestam exercunt arietem (sunt enim aliae praeter agriculturam honestissime), sed otio cum vanis hominibus indulget, his non solus pane subinde caret et frugali vita, sed etiam corde, et extreme stultus habendus est. Tropice per terram corpus humanae intelligentius, vel etiam hominem ipsum, quem Scriptura terram frequenter vocat; quam quisquis studet virutum cultum, abstinentiam, yonere prouidat, rigido continentia sarculo fudit, et tolerante cylindro aqua

pabulo mira dulcedine saturabitur. Contra, qui variis corporis illebris indulget, stultis desideris studium impedit, neque coelestis panis gustum novit, neque sui cordis et intellectus populi usum habet, non intelligens videlicet se ratione cordis et interioris hominis bruta animalia longè excellere.

VERS. 12. — DESIDERIUM IMPII MONUMENTUM EST PESSIMUM;
MORUM, RADIX AUTEM JUSTOREM PRODIGIT (1). Hebr. 13. 2.

(1) Impi pessimum est pessimis petunt vel iniuriantur,
raborantur impi desideriis impii, securos se ad
hebas ceusent suam et approbatim et iustificato.
Latinus quidam codices habent: *Monumentum, vel moni-
mentum pessimum;* Desiderium impii admittimus est
pessimorum. Lectio est mentosa. Hobaea: *Impi
desiderat monumentum impii. Optat muniri, atque de-*

Desideraverit improbus rete malorum; sed radix justorum dubit. Superioro versiculo *stultitia et recordia* notantur qui nullis honestis artibus, sed *rebus inanibus* vacant. In hoc versiculo *impiealitatem* condemnatur qui magno studio et multo labore hominibus justis exitium moluntur. Malorum autem machinationes contra probos apta admodum metphora venationis exprimit. Nam ut miram voluptatem capiant qui aviculis insidiantur ubi predant in hæc vitæ patientur; sic enim legimus Psalm. 34: *Multa tribulationes justorum, sed ab omnibus his liberabit eos Dominus;* saltem exiens de hoc corpore, ab omni angustia et tribulatione egreditur, ut pauper Lazarus, fome et ulceribus mortuus, in sinu Abraham suscepitus est.

Vers. 14. — *De fructu oris sui unusquisque repletur bonis, et iuxta opera manum suarum retruetur vel.* Hebr.: *Et retrubatio manum hominis reveretur ad eum.* Alter. *Pro fructu oris saturabitur unusquisque bono, et pro retrubatione manum reddet homini Deus.* Sic Aben Ezra. *S* pugnata supplement: *B* yshdā ḥāzānā ḥāzānā. Plurimum momenti ad universam vitam moderandam habere linguum frequenter dictum est; et, ut in superiori versiculo audivimus, malos ob mala verba vinculis colibitos et ad supplicia detentos, ita in hoc loco, non solum operum, sed etiam verborum justam retrubationem esse expectandam. Dei honestate longè alia conditum est humana quā insensibilis rerum. Non arbores qua fructus ferunt, et fertiles agri qui segetibus onerantur, ex propriis fructibus nullam utilitatem capiunt, neque suis pomis vesentur; verum si quid fecerit homo, inquit si dixerit aliquid egregium, maxima pars utilitatis ad eum redit. Neque solum ex magnis laboribus et difficultibus negotiis premium expectabat, sed ex levioribus. Quid enim facilis commoniōne linguae, quam non sine difficultate colibit plurius; et tamen hinc, si in laudem Dei et proximi utilitatem laxaret, lungen primum expectabat, maximè si verbum Dei cum fide et honestate tractet, si cibum animis dispensem, et fideli in tempore tristici measuram largiat, quo gregis Christi pascutum peccora, illius potissimum animos eodem saturatum cibo. Mira convivit natura! Quod ab ore egreditur alimentum et in aliena viscera descendit, ministrans pascit effectum et famem extinguit, inquit colestium rerum appetitum vehementer accedit. Capiisse igitur pascent qui Christi gregis curam agunt, si copiose satorari cupiunt. Potest in utramque partem intelligi quod sequitur: *Justa manus tuorum retrubetur ei.* Hebr.: *Retributio manum hominis reveretur ad eum,* ut in utroque, sermone videlicet et opere, premium constitut. Neque de ore fructu saturati spirituali alimento potest qui operibus destruit quod recte docet. Recte factorum merita continet proverbiū, et Letheranam damat impietatem, que bonis operibus nihil tribuit.

Vers. 15. — *Via stulti recta in oculis suis, sed qui audit consilium sapiens est.* Cū plurimis versiculis quid inter sapientem et stultum interstet ostendat Salomon, tunc in hoc versus latissimum discrimen et certissimum differentiam ponit, nempe, stultum et imprudentem hominem sibi ipsi placere, sibi vehementer sapere, alios pre se contemnere, nullius consilio nisi, alii recte monetibus non obtemperare, inquit quicquid facit id optimè factum existimare; quod non solum stultum, sed periculosum est. Nam proceps in rebus agendis judicium et non satis ponderatae actiones.

fendi a sui similibus impiis. Septuaginta: *Cupiditates impiorum male.* Chalæus: *Desiderat impias rete mali;* id meditatur impius, ut laqueos strinxat ipsi, *radix autem justorum permanebit,* sed filii et res justorum subsistent. Postremam hanc interpretationem maximè proba, cū totam antithesim inter duo membra hujus sententiae servet. Impi mutuo destruantur; sed justi radicem agent, et se invicem sustinebant. (Calmet.)

1009 *gives sleep insomniacum sicutus.* Utcumque sensus est constans et certus. ostendit enim versus quanti referat a teneris annis assuescere veritatem loqui. Nam qui assuevit veritatem loqui, et hujus rei veluti habitum nactus est, semper amabit veritatem, et non solum in privatis colloquii, sed etiam in rebus majoris momenti, et in judicis uhi de salute et perditorum agiatur, libenter justitiam annulabit, nemini dannum inferens, sed sequitatem ipsam loqui et veritatem congardens. Contra, homo qui mendacem est educatus et assuefactus dolum et fraudem communisicit, veritatem pleniorum subvertit. Possunt hec ad intelligentiam legis referri, ut si sensus. Qui veritatem et rectam Scripturarum fidem tenet ac profiteatur, juxta illam proficeret et indicabit justam et iugnam legis interpretationem; sed qui falsa pro veris tenet, et testis ac professor est mendaciorum ac errorum, ille dolosè rectum Scripturarum sensum declarando subvertit, et impensis auditoribus dolos struit. Veritatis laudem conuenit proverbiū, que justitiae semper est cognitum.

Vers. 16. — *Fatus statim indicat iram suam, sed autem dissimilat injuriam callidus est.* Hebr.: *Stultus in ipso die ira sua cognoscet; sed regit ignoriam callidus.* Sie recte vertunt Septuaginta: *τοῦ αὐθεντικοῦ ἀρχῆς ἐπίγνωσι, στύλος τοῦ οἴει, b. c.*, statim. Idem in Hebreo intelligitur per articulum 27. Est et hoc magnum stultitia indicium, statim ad iram profiliere, non posse injuriam vel opprobrium pati, malum pro malo reddere, pacem cum hominibus rumpere, lites sectori, male inferre quam pati injuriam. Hoc non solum evangelice adversantur doctrina, sed etiam civilis prudenter, cuius magna pars est, posse hominibus improbus cedere nonnunquam, et uti foro, ad multa commovere, multa dissimilare, et quod secundum interdum nescire, affectos contumeliam ticer, non quid mereantur, sed potius quid nos deceat meminisse. Oportet celare non solum contumeliam nobis illatum, sed malorum hominum peccatum, quam cū castigare et colibere non poterimus, laessere nullo modo debemus; hoc enim nostram est prodere statutum, non aliorum mederi affectibus. Possimus paulò alterum versus expondere, ut sit sensus: *Stultus maximè cognoscitur, cum ipse irascitur;* tunc enim omnia effundit, vel cognoscitur quid secundum ad iracundiam provocet, presertim cum ipso die, sive statim, irascitur; q. d.: Si ira differat, ratione, non perturbatione regi videbitur. *Quid dissimilat injuriam, callidus est.* Hebr., *tegit ignoriam callidus.* Sapientia magnum est argumentum dare locum ire, nec ullum indicium ostendere, sed sedulus dissimilare, si quando pro fragilitate humana lacessitis contra improbitatum hominem irasci cogatur, vel injury affectus et contumeliam patienter tolerat, vel orat cum Christo pro persecutoribus.

Vers. 17. — *Qui novit quod loquitur, iudex iustus est; qui ait conscientiam reprobatur, vel est qui levitatem animi indecora et incongrua pollicetur; ac postea conscientiam dicitur, dicta recovante vellet, ut Herodes in illa p. altria. Matth. 14. At Röhr. est qui effutus quasi punctus gladii; est enim verba sunt instar gladii, detractor scilicet; at iusti verba mitia, sanant vulnera, neum inferant.* (Bossuet.)

(1) Dūm promissorum immemor, à conscientia reprehenditur; vel est qui levitatem animi indecora et incongrua pollicetur; ac postea conscientiam dicitur, dicta recovante vellet, ut Herodes in illa p. altria. Matth. 14.

At Röhr. est qui effutus quasi punctus gladii; est enim verba sunt instar gladii, detractor scilicet; at iusti verba mitia, sanant vulnera, neum inferant.

qui dientes vulnerant quasi ensis. Hieronymus legebat, nisi fallor, בְּשָׁבֵךְ, quod verbum in una conjugatione promittere significat, non בְּשָׁבֵךְ qui profet, in qua voce he scribitur loco aleph, ut testatur D. Kimhi.

VERS. 19. — LABIUM VERITATIS FIRMUM ERIT IN PERPETUUM; QUI AUTEM TESTIS EST REPENTINUS, CONCINNAT LINGUAM MENDACI. Hebr.: *Labiū veritatis stabiliter in perpetuum, sed ad momentum lingua mendaci.* Vox Hebrea לִבְנָה, quam momentum veritatis, secuti commentarios Hebreorum, ab Abo Ezra veritum quiesceret faciat; nam omnino formam verbū futuri habet. Et lingue propria est, *labium veritatis, lingua mendaci, pro labio mendaci et lingua veracia.* Audivimus multa mala provenire ex porneios lingua et falso testimonio; sed ita comparatur est Dei bonitate et rerum conditione ac natura, ut frus semper detegatur, veritas permaneat in perpetuum. *Verbum Domini,* qui ipsa veritas est, manet in eternum, I Pet. 1. Potest enim ad horam et medium tempus mendacium seu falsum testimonium pravaleere; sed veritas in sermone, in fide et operibus perpetuo durat. Similatio, hypocrisia, facta sanctitas et religio simulata subito detecta evanescit, non sine ignominia illius qui mentitus est. Septuaginta non τὸν ἐν περιπτώσει, sed τὸν in testem legentes vertunt: Χεὶν ἀπόκρια ταρπόται παρτίς, tabia vera dirigunt testimonium.

VERS. 20. — DOLUS IN CORDE COGINTANUM MALA; QUI AUTEM FACIT INEUNT CONSILA, SEQUITUR EOS GAUDIUM. Hebr.: *Dolus in corde cogintanum malum (vel fabricandum malum), sed consultoribus pacis, letitia.* Observandum est *dolum latitudine et malum paci ex adverso positi hoc in loco.* Et in secunda particula versus ex priori subadibut cor; ut enim nula major est letitia quam illa quae est cordis, ita nulla est maior frus illa quam corde machinatur mali. *Ex abundanti cordis os loquitur,* Matth. 12. Qui malum malo consiliis machinatur, et malum illud quod paci adversatur, h. e., odium, cogitant, et fraudem in corde occultant. *Sed qui pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium;* vel, *consultores pacis, letitia.* Qui seposita omni fraude juvare volunt et cupunt, dum pacem alunt et fovent concordiam recte considerando, magnam conscientiam tranquillitatem et letitiam habent. *Beati pacifici,* quoniam filii Dei vocabantur, Matth. 5. Quorum lumen continet hoc Proverbius, ostendens eos qui pacem querunt inter homines cum Deo pacem habere; que latita exasperat omnem sensum.

VERS. 21. — NON TRISTABIT JUSTUM QUINTID EI AC CIDERET, IMPII AUTEM REPLEBUNT MALO. Hebr.: *Justus non dolebit ob ullam iniquitatem; at impii repleti sunt malo.* Ambigua significatio hujus verbi: *in variam expostionem hujus versiculi efficit;* nam significat dolore, vel effere. Expositores Hebreorum sequuntur postriorem interpretationem, ut sit sensus: *Non fiet ullā iniquitātē a justo;* intellige neque sibi, neque aliis; sed improbi malis redendant, et non solum sibi ipsi sunt auctores malorum, sed omnes vicinos repent malis et miseriis, sive hujus vite, dum dama inferunt, sive malis animi, ad quae suo exemplo pertrahunt. Mibi

velhementer arridet ut utramque hujus verbi significacionem intelligamus, ut sit sensus: *Non erit causa doloris justo ultra iniquitas, supple, que fit ab impiis in eum;* quantumvis graviter deliquerint iniqui contra justum, non dolebit, sed sequo feret animo. Alter: *Non erit dolor justo ultra iniquitas, quod nulla horrenda crimen perpetrare solet justus, ob que vel in presenti vita dannum aut penam sustineat, aut ob que stimulis conscientiae et tristitia morteatur; et hunc sensum ex nostro habemus interpretare, si modo per iniquitatem penam intelligentis debatum iniquitati.* Abo Ezra vult priorem partem versiculi pendere a posteriori, ut sit sensus: *Quamvis impravi pleni sunt cogitationibus malis, non tamen poterunt officere ullam iniquitatem (vel potius penam iniquitatis) justo.* Chaldeus vertit alter, nempe: *TEN Non erit pulchro justus ultra iniquitas, b. e., non placabit;* cui subscriptum Septuaginta: *Ois ἀπλούστα εἰδές ἀλογον, non placebit justus ultra iniquitatis.*

VERS. 22. — ABOMINATIO EST DOMINA MENDACIA; QUI AUTEM FIDELITER AGUNT, PLACENT EL. Hebr.: *Abominationem Domini, labia mendacia; sed facientes veritatem, voluntas eius.* Versicolo tertio praecedunt, nempe: *Labiū veritatis firmabit,* respondet hic versiculos, reddens causam quomodo non possit durare nisi ad momentum falsitas, videlicet quid sit abominationem Domini, ut puta res maximè contraria Domini voluntati, qui veritas est ipsa perpetuo manens, et idcirco exercitatur false testimonia, falsam doctrinam, etiam in verbis solim et labiis, quamvis magis in opere! Ceterum quia facient et opera complevit voluntate, et non solum contra legem nihil loquuntur, sed nihil committunt, isti luciis quod placet Deo, ut bis repetitam intelligentiam vocem facientes. Alter: *Domini abominationibus labia falsa, h. e., testes mendaces;* sed qui faciunt veritatem sunt judices, qui fidem illis non habent, examinando ad veritatem pervenient, et *quod Domini voluerit iuxta veritatem iudicant.* Inquit proverbiū: *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabitis in regnum colorum, sed qui facit voluntatem Patris, Matth. 7.*

VERS. 25. — HOMO VERSUTUS CELAT SCIENTIAM, ET COR INSPIENTUM PROVOCAT STULTITIAM. Hebr.: *Homo astutus occultat scientiam (vel opinionem), sed cor stultorum solet divulgare stultitiam.* Silencium commendat, tanquam certissimum prudentis viri indicium; procacitatem loquendi et fiduciam, velut stultitiae signum, damnat. Prudentis igitur est occultare opinionem suam in consesso sapientum aut principiū, juxta illud Jacobī c. 1: *Sit omnis homo tardus ad loquendum;* vel, *occultat scientiam ab indoctis hominibus,* ne videatur margaritas dare porcis, Matth. 7; denique viri prudentis est ubique suam occultare opinionem, quod facilis aliorum sententias exploratas habeat; sed mens stultorum nihil secretum habet, statim stultitiam indicat, ut qui nec tacere nos prudenter loqui novit, sed quam in corde clausam habet et secretam prædicando et divulgando stultitiae opinionem sibi comparat. Astutus in bonam partem accipi manifestum est ex clausula sequenti; nam ex contraria sententia amena quādam

antiques plerique omnes versiculi compoununt. Pro verbum docet sapientiam omnem jactantum fugere, esse modestam, ut inquit Jacobs.

VERS. 24. — MANUS FORTIS DOMINABITUR, QUE ATTEM REMISSA EST TRIBUTIS SERVET. Hebreum: *Manus fortis dominabitur, sed fraudulentis erit tributariorum.* Ad sapientem quoque spectat, summa vigilia et soliditudine honesta virtutum compareat: contra, ignominium est fraude quidquam moriri. Unde, ut utriusque conditionem exprimat, illius laudem videlicet et huius ignominiam, hyperbole utitur, inquit: *Manus sollicitorum, seu negotiatorum, seu quorundam qui prouidi sunt et expediti in rebus agendis, quas cum aquitate et justitia tractant; talium, inquam, manus dominabitur, ad imperium et regnum emergit;* hoc est, ad preclaras opes et velut regias facultates. Contra, qui dolo malo diuiscere sublet, ad tributum, hoc est, summan inopiam et servitum, solet devenire. Id quod frequenter in fortune bonis, in animi vero virtutibus et divitis semper est verissimum, in quibus regnat et universum mundum sibi subjicunt qui sedulam operam impendunt. Contra, qui parum strenue, sed simulatione et hypocrisi virtutibus incumbunt, mundo tenent et opes, seducere solet eos, dum in maximum ignominiam sepissimè corrunt, etiam in hac vita, in futura semper, nisi resipiscant.

VERS. 25. — MORIOR IN CORDE VIRI HUMILITATIBUS, ET SERMONE BONO LETIFICABITUR. Pro ambiguitate sermonis liebraici verba *humilitatibus* et *letificabitur* referri possunt ad virum et pronomina ad dolorem; ut sit sensus: *Dolor, qui est in corde viri praeviens humilitatibus, supra dolorem, hoc est, mitigabit; et verbo bono ex lege divina desumptu letificabit,* hoc est, in letitiam converterit. Si commentator Hebreorum. Alter, pro duplice tristitia et letitiae potest versiculos intelligi, de quibus Paulus, 2 Cor. 7: *Quae secundum Deum est tristitia, patientiam ad salutem operatur; mundi tristitia mortem operatur.* Et sensus erit: Verbum bonum, per quod remissionem peccatorum expectamus, vehementer letificat cor hominis, qui pro suis sceleribus magno concepto dolore et summa humilitate cordis prostratus est. Sed hic sensus allegoricus est: nam iuxta litteram videtur ostendere, ad sapientiam acquirendam multum referens quibusque perturbationibus obnoxium sit cor et animus. Nam cor hominis doloribus plenum, nihil subfinitum, nihil excellenter potest concipere, sed dejectum mereore langescit; quem nihil facilius disicut, nihil faciliter mentem erigit et ad nativam letitiam restituit, quam verba bona fiducie et consolationis plena; cuiusmodi ab amicis, a potentibus et principibus affliti libenter audiunt; immo enjusmodi contra adversa lugis mundi, quibus sinus obnoxii, ex scripturis sacris et propheticis oracula libenter audire debemus, ut reliqua stultia hujus vite tristitia, ad coelestem letitiam properemus. Nam per verbum bonum (vel *annuntiationem bonam*, Septuaginta legit, ἡγετικὴ καὶ ἡγετικὴ ἀπόστολος), quod ad nostram doctrinam scriptum est, consolationem et spem habemus per patientiam, qua humiliamur in hac vita.

VERS. 26. — QUI NEGLECTIT DAMNUM PROPTER AMICUM, JUSTUS EST; ITA AUTEM IMPROBUS DECIPIT EOS (1). Hebr.: *Honoratior est amico suo justus (vel, honoratus ab amico suo est justus), sed via improborum decipit eos.* Priorē versionē ex duas posteriōres fācēdūt omnes sequuntur, ut sensus ad maximam justitiam laudem referatur, cui nulla opes, nulla potentia conferri debet. Qui justitiam colit, et illi pectrā virtute ornatus est, que, cūm summa et generalis virtus sit, particulares omnes complectit virtutes, huc omnes vicinos suos et cives facile superat. Nam in virtute laus consistit, in maxima virtute maximus honor; q. d. Justitiae incumbendum est et vite integrata; his artibus certare decet, his reliquas cives vincere, non ambitione, non honorum titulis, non possessiōnibus amplis et claris; nam justitiae studium et amor hominem honorabilem facit omnibus, vel p̄e omnibus, non invidia aut livore suorum obnoxiorum; id quod in mundano honore fieri solet. Lectio D. Hieronymi aliud facit sensum, nempe: *Temporale damnum, ut inquit Lyraeus, contemnendum ubi anteortum urgat necessitas.* Sequitur: *Via improborum,* hoc est, vivendi ratio et studia, quibus per fas vel nefas ad honores tendunt et opes, seducere solet eos, dum in maximum ignominiam sepissimè corrunt, etiam in hac vita, in futura semper, nisi resipiscant.

VERS. 27. — NON INVENTET FRAUDULENTIS LUCRUM (1), ET SUBSTANTIAM HONORIS ERIT AURI PRETIO. Hebr.: *Non aduret vir fraudis venationem suam, sed divitiae pretiosas honoris solliciti.* Parabolam venationis ostendit divitias fraude acquisitas inconstantes ac labiles esse; et contra, que sollicitudine et diligentia conquiruntur, esse stabiles. Non inventet, Hebr., non aduret. Hieronymus Septuaginta secutus est, qui sic habent: *Ois ἀπειροντας βάζεις, non fabricabit (pro non perficit, vel non obtinet) dolos predam.* Versiculus hunc habet sensum iuxta Hebreos: *Ut aves quarum ale non conburuntur (quod solent aucepis facere) frequenter avolant et aucepunt decipiunt, sic divitiae per dolum acquisitae, hoc est, velut per aucepium, non justis laboribus. Vel potest intelligi: Divitiae acquisitae per*

(1) Excedit proximum suum justus, id est, felicitus evadit iniustus. Vix autem impiorum decipit eos, id est, non bene ei succedit ut palauit. (Eustathius.)

(2) Quasi diceret: Fraudulentis non fructus et ratus, qui nulli artibus rapuerit, sumpta metamorphā ex venatione, in qua accidit aliquando, ut avis quae levigata capta est, prius effluat, aut a cinibus ferre deponetur, quā assari edipe possit a venatoriis; sic enim male parte divitiae, aut evoluit et manebat, aut prius ab aliis consumuntur, quam eis qui acquisi- vit frui possit. Substantia autem hominis sellū, id est, propria diligentia et labore parta, pretiosa est, id est, diuinum et firma, ut Psal. 127, 2: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et beni illi eris.* (M. Ilionatus.)

Fraudulentis non percipient communam ex iis quibus inhaerunt; quod autem homo justus habet, illud à Deo tanquam herbas custodit. Pulchre autem interpretari explicit Hebraicum, qui sic ait: *Non aduret fraudulentis venationem suam;* ut significet id illi accidere quod venatoriis cuius captiam feram canes concomitant antequam ille eam assaverit. (Clariss.)

fraudem sunt velut preda anerum vel venatorum,
quam enim magno labore eperint et fraude, non com-
burent, hoc est, non assabunt, neque comedent; ex
illis nullam utilitatem capient, enim maius pars fer-
rejus pereant. Opes per justam sollicitudinem com-
parate, et patinam coacervavunt, ita sunt possessori
charge et honorables, præstern opes per manus
pooperum in celestes thesauros redondit. Nam
inestimabilis erit honor his qui audient aliquid:
Ezurit, et deus tuus noster manducare. Matth. 25. Ver-
sio D. Hieronymi cumdem ferè facit sensus. Monet
proverbium, justis et assiduis laboribus vivendum,
non rapinis.

VERS. 28. — IN SEMITA JUSTITIE VITA. ITER AUTER
DEVIMUM DUCIT AD MORTEN. Hebr. : *In semita justitie*
vita (vel, propter semitam justitiae vita), et via semita
eius non mors. ἡλιος alter legebat Septuaginta et
D. Hieronimus, nempe *לְאַד מוֹתֵן* et in mortem; et in

CAPUT XIII.

1. *Filius sapiens, doctrina patris;* qui autem illusor
est, non audiit cùm arguitur.
2. *De fructu oris sui homo satiabitur bonis;* anima
autem prævaricatorum iniqua.
3. *Qui custodit os suum, custodit animam suam;* qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet
mala.
4. *Vult et non vult piger: anima autem operationum*
impinguatur.
5. *Verbum mendax justus detestabitur; impius au-*
tem confundit et confundetur.
6. *Justitia custodit innocentiam viam;* impietas autem
decectorem supplantat.

7. *Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi*
pauper, cùm in multis dñitatis sit.
8. *Redemptio anime viri, dñitatis sue;* qui autem
pauper est, irreparatione non sustinet.

9. *Lux iustorum luctificat; lucerna autem implorium*
extinguitur.
10. *Inter superbos semper jurgia sunt;* qui autem
agent omnia cum consilio, reguntur sapientia.

11. *Substantia festinata minuet;* quia autem pa-
latum colligitor manu, multiplicabitur.
12. *Spes que differunt, affligit animam;* lignum
vite desideriorum.

13. *Qui detrahit aliqui rei, ipse se in futurum obli-
gat;* qui autem timet præceptum, in pace versabi-
tur.
14. *Anime dolose errant in peccatis;* justi autem mi-
sericordes sunt, et miserantur.

15. *Levi sapientis fons vita, ut declinet à ruina*
mortis.
16. *Levi sapientis fons vita,* ut declinet à ruina

15. *Doctrina bona dabit gratiam;* in itinere con-
tempnorum vorago.

16. *Astutus omnia agit cum consilio;* qui autem fa-
tus est, apertit stultitium.

17. *Nuntius impius cadet in malum;* legatus autem
fidelis, sanitas.

18. *Egestas et ignominia ei qui deserit discipulum;*
qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.

exemplaribus aliquot duplex notatur lectio; omnes ta-
men interpres Hebrei priorem sequuntur lectionem.
Neque est *iter derium*, ut Hieronymus, neque *διά την προνοίαν*, ut Septuaginta, sed *vía semita eius*, scilicet
justitia. Sensus versiculi ad justitiam laudem spectat,
ut precedentes: nempe justitia honorem conferit, opes
stabiles comparat; sed præcipua laus ex fine pendet,
id est, *vita*, ad quam quasi vestigia quibusdam omnes
humanae actiones tendunt, et ad quam sola justitia
(quae unicuique quod sumus est redditus) absque omni
errore perdut. Quamvis multe sint semitæ (neque enim eadem justitia pauperrim et dñitatis, regis et sub-
dit, populi et sacerdotum tamen ad vitam veluti regia
vía spectantes, omnes ad vitam perducunt non ad
mortem. Quisque pro suo statu per justitiam viam in-
cedat, ut ad vitam perveniat perpetuum benignitate
Domini et Salvatoris, cui est omnis honor et gloria.

CHAPITRE XIII.

1. *Le fils qui est sage, est attentif à la doctrine de*
son père; mais celui qui est un moqueur, n'écoute
point quand on le reprend.
2. *L'homme juste sera rassasié de biens par le fruit*
de sa bouche; mais l'âme des violateurs de la loi se
rassasie d'iniquité.
3. *Celui qui garde sa bouche, garde son âme;* mais
celui qui est inconsidérable dans ses paroles, éprouvera
des maux.
4. *Le paresseux veut et ne veut pas;* mais l'âme de
ceux qui travaillent, s'engrangera.

5. *L'homme juste détestera la parole de mensonge;* mais
le méchant confond et sera confondu.
6. *La justice garde la voie de l'innocent;* l'iniquité
fut tomber le pécheur dans le piège.

7. *Tel parfum riche, qui n'a rien; et tel paraît pau-
vre, qui est fort riche.*

8. *L'homme riche rachète sa vie par son bien;* mais
celui qui est pauvre ne peut résister aux me-
naces.

9. *La lumière des justes donne la joie;* mais la
lampe des méchants s'éteindra.

10. *Il y a toujours des querelles entre les super-
bes;* mais ceux qui font tout avec conseil, sont con-
duits par la sagesse.

11. *Le bien amassé à la hâte, diminuera;* mais ce-
lui qui se recueille à la main et peu à peu se mul-
tiplie.

12. *L'espérance différée afflige l'âme;* le désir qui
n'est accompli, est un arbre de vie.

13. *Celui qui parle avec mépris de quelque chose,*
s'engage pour l'avoir; mais celui qui craint le pré-
cepte, détournera en paix.

14. *Les âmes trompeuses erreront dans les péchés;*
les justes, au contraire, sont compatissants, et font
miséricorde.

15. *La loi du sage est une source de vie pour éviter*
la ruine de la mort.

16. *La bonne doctrine attire la grâce,* la voie des
moeurs nées au précepte.

17. *L'homme honte fait tout avec conseil;* mais
l'insensé fait voir sa faute.

18. *L'ambassadeur de l'impie tombera dans le mal;*
mais l'envoyé fidèle est une source de santé.

19. *Celui qui se retire de la discipline,* tombera
dans l'indulgence et l'ignominie; mais celui qui reçoit
du bon cœur les réprimandements, sera élevé en gloire.

(1) Ce verset n'est ni dans l'hébreu ni dans plusieurs
éditions latines, ni dans quelques exemplaires grecs.
Dans ceux des Grecs et des Latins qui le lisent, il se
trouve après les versets 8 ou 11.

19. *Desiderium si compleatur, delectat animam;*
detestatur stulti eos qui fugiunt mala.

20. *Qui cum sapiens graditur, sapiens erit;*
amicus stultorum similis efficietur.

21. *Peccatores perseguunt malum;* et justis retrahentur bona.

22. *Bonus relinquit heredes filios et nepotes;* et
custodit justo substantia peccatorum.

23. *Multi cibi in novitibus patrum;* et aliis congre-
gantur absque judicio.

24. *Qui parcit virgo, edat filium suum;* qui autem
diligit illum, instanter erudit.

25. *Justus comedit, et replet animam suam;* venter
autem impiorum insatiables.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — FILIUS SAPIENS, DOCTRINA PATRIS (1);
QUI AUTEM ILLUSOR EST NON AUDIT CUM ARGUERE. Hebr. :

Et derit nou auditus incitationem. Non est inata
sed acquisita sapientia quia loquimur. Multo su-
dere, magna diligenter et vigilanter non solum propria,
sed parentum quoque evadunt homines sapientes. Ac-
cedat oportet et parentum industria et juvenum ob-
temperans animus. Verbum *auditus* in priore parti-
cula subiungit. *Filius qui sapiens erat*, supple, au-
divit, doctrinam patris, vel obediens castigationi et dis-
ciplina parentum et majorum, seu præceptorum.
Qui etiam vanus et excors est in juvenili estate, aut ipse

(1) *Filius sapiens disciplinam patris,* scilicet *audit*, quod in altero hemiœchio subiungendum esse do et res ipsa. *Sapiens* denotat docērem, cuiusque paternae
disciplinam non tantum liberum admittit, verum et
iudicari notat, illam amat et expertus. Opponunt
irritori, qui cum emendando spes nulla superest, pro-
tereo co tempori veri et boni, vid. 1, 22, 9, 7. Chal-
dæus: *Suspirat discipulus patris.* Similis qui cum Vulgate
dicunt: *Filius sapiens est doctrina patris;* id est, causa
eius est sapientia, est in statu puerorum, ac si sapientem
valeret illum, ex patria disciplina sapientiam esse
reddidit dicere poterit; *ut contra causam,* cur
filii sit delusus et parum frugil, agit quod à patre
castigatus non sit. Similiter Arnoldi: « *Filius sapiens*
est fit ille, quem pater castigat, sed irrorat fit, qui à
patre se non audit increpari, » ita et Ezechiel, qui parentes
hoc versus admonerunt, id est, disciplinam
in liberis diligenter et severo exercenter. Quod du-
rusculum videat. Aben Ezra hoc dicit patet: *filius*
sapientem, quem scit recuperrum disciplinam, erudit
patrem; *at illorus non audit ab eo obligacionem,* quia
scit se lusum operari. Nos simplier diversam
liberorum indolem describi existimamus: *filius na-*
tura bonus et docilis, similes parentum monitis
emendatur, ut aerobiorum sermonibus non sit quis,
multo minus verbis, sed irrorat, natura conuictus
et refractarius, ne omnibus quendam verbis et ob-
jurgationibus correcetur. Similis sententia infra, 27, 10.
Conf. illud Ben Sirah apud Drusium in Adagia Hebrei-
cæ: *Sapientem mala, stolidum faste.* Et illud Cor-
baris Mod. in oratione ad Beatum apud Cartum lib.
7, cap. 4: *Nobis ergo unus umbras quaque virgo regularis*
ignoras ne caloris quidem concutiri posset. Prinus he-
misticus Ludo. de Dieua reddit: *Filius sapientis est,*
*qui castigatus est a patre, ut verbum: *Castigatus pater;**
*Gratus Alexandrinus: *Filius callidus obedient pater;**
filius vero qui non audit in exitio. In posteriori
hemisticu interprete justus liberius effectum pro-
causa dedisse appetit. (Rosenmüller.)

10. *L'accomplissement du désir est la joie de l'âme;*
les insensés détestent ceux qui fuient le mal.

20. *Celui qui marche avec les sages deviendra sage;*
l'ami des insensés leur ressemblera.

21. *Le mal poursuit les pécheurs;* et les biens se-
ront la récompense des justes.

22. *L'homme vertueux laisse héritiers de ses biens*
ses fils et ses petits-fils; mais le bien du pécheur est
réserve pour le juste.

23. *On recueille quantité de fruits dans les champs*
de ses pères; dans les autres on ramasse sans juge-
ment.

24. *Celui qui épargne la verge hait son fils;* mais le
celui qui l'aime, s'applique à le corriger.

25. *Le juste mange et remplit son âme;* mais le
ventre des méchants est insatiable.

10. *L'accomplissement du désir est la joie de l'âme;*
les insensés détestent ceux qui fuient le mal.

20. *Celui qui marche avec les sages deviendra sage;*
l'ami des insensés leur ressemblera.

21. *Le mal poursuit les pécheurs;* et les biens se-
ront la récompense des justes.

22. *L'homme vertueux laisse héritiers de ses biens*
ses fils et ses petits-fils; mais le bien du pécheur est
réserve pour le juste.

23. *On recueille quantité de fruits dans les champs*
de ses pères; dans les autres on ramasse sans juge-
ment.

24. *Celui qui épargne la verge hait son fils;* mais le
celui qui l'aime, s'applique à le corriger.

25. *Le juste mange et remplit son âme;* mais le
ventre des méchants est insatiable.